

WŁĄCZANIE I RÓŻNORODNOŚĆ W EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

NARZĘDZIE DO SAMOOCENY
DLA SPECJALISTÓW OPIEKI WCZESNOSZKOLNEJ

KULTURA

WSTĘP

W kontekście edukacji wczesnoszkolnej kultura jest jednym z głównych obszarów, które specjaliści muszą zrozumieć i włączyć do codziennej praktyki z dziećmi z różnych środowisk kulturowych. Dotyczy to reagowania specjalistów opieki wczesnoszkolnej na międzykulturowe środowisko uczenia się w sposób akceptujący, szanujący i wspierający dzieci ze wszystkich kultur bez osądzania i uprzedzeń.

Poniżej znajduje się krótkie narzędzie samooceny pomagające zidentyfikować mocne strony lub obszary wymagające poprawy w celu uwzględnienia różnorodności kulturowej w placówce edukacji wczesnoszkolnej.

Samoocena jest zalecana dla specjalistów pracujących z dziećmi w wieku od 0 do 6 lat, na przykład w żłobkach, przedszkolach, szkołach podstawowych, ośrodkach społecznych.

INSTRUKCJE

1. Dokonaj samooceny

Oceń **31 stwierdzeń** w skali od 1 do 5 (1 – zdecydowanie się nie zgadzam; 2 – nie zgadzam się; 3 – zgadzam się w pewnym stopniu; 4 – zgadzam się; 5 – zdecydowanie się zgadzam), określając, jak bardzo zgadzasz się lub nie zgadzasz z każdym z nich. Wypełnienie formularza zajmie około **10–15 minut**.

2. Poznaj swój poziom kompetencji

Korzystając z instrukcji krok po kroku, oblicz swoje wyniki i dowiedz się, gdzie plasujesz się na skali od nowicjusza do eksperta.

3. Kontynuuj swój rozwój

Wreszcie poznaj zalecenia dotyczące literatury i gotowe do użycia materiały dla każdego poziomu kompetencji oraz uzyskaj porady od ekspertów w dziedzinie opieki wczesnoszkolnej, traum i pedagogiki społecznej.

Samoocena jest całkowicie anonimowa, a wynik będzie widoczny tylko dla Ciebie i osób, z którymi chcesz się nią podzielić (takich jak współpracownik, mentor, pedagog). Aby uzyskać jak najbardziej wiarygodne wyniki, staraj się udzielać obiektywnych i szczerych odpowiedzi

1.

SAMOOOCENA

Wyjaśnienie terminologii

W tym kontekście kultura odnosi się do zbioru wartości, norm, strojów, przekonań, tradycji i praktyk podzielanych przez grupę ludzi w określonym czasie.

Samooocena: Kultura		1 Zdecydowanie się nie zgadzam	2 Nie zgadzam się	3 Zgadzam się w pewnym stopniu	4 Zgadzam się	5 Zdecydowanie się zgadzam
♥	Akceptuję i szanuję różne środowiska kulturowe (praktyki, wartości, tradycje) dzieci znajdujących się pod moją opieką i ich rodzin.					
🔍	Potrafię wyjaśnić zmiany osobiste, których może doświadczyć osoba stykająca się z obcą kulturą (np. przy okazji przeprowadzki do nowego kraju).					
💬	Potrafię pomagać dzieciom w rozwiązywaniu sytuacji konfliktowych spowodowanych uprzedzeniami i stereotypami, zachowując przy tym obiektywność.					
♥	Jestem wzorem do naśladowania w kwestii zwiększania świadomości szkodliwych skutków stereotypów, uprzedzeń i dyskryminacji, np. podczas spotkań z rodzicami, zebrania zespołu, w ramach komunikacji z przyjaciółmi i rodzinami lub podczas seminariów.					
🔍	Potrafię wyjaśnić i rozróżnić pojęcia, takie jak różnorodność kulturowa, migracja, stereotyp, uprzedzenia i dyskryminacja, podając przykłady.					
♥	Potrafię korzystać z technik autorefleksji, by uświadamiać sobie własne stereotypy, uprzedzenia lub dyskryminację, np. prowadząc dziennik, zadając sobie pytania, rozmawiając z przełożonym lub korzystając z doradztwa.					
🔍	Potrafię obserwować dzieci i rozmawiać z ich rodzinami, by ustalić, czy bariery językowe lub różnice kulturowe powodują trudności w nauce bądź interakcjach z rówieśnikami.					
💬	Uważam, że moim obowiązkiem jest zapewnienie wszystkim dzieciom, niezależnie od ich pochodzenia kulturowego, równych szans na naukę i rozwój.					

Samooocena: Kultura		1 Zdecy- dowanie się nie zgadzam	2 Nie zga- dzam się	3 Zga- dzam się w pew- nym stopniu	4 Zga- dzam się	5 Zdecy- dowanie się zga- dzam
	Potrafię organizować różne zajęcia pomagające dzieciom za- stanowić się nad swoim postrzeganiem innych kultur oraz swo- imi odczuciami w tym zakresie.					
	Potrafię stosować kreatywne rozwiązania (np. gry, ćwicze- nia, nowe metody nauczania), pozwalające uwzględnić różne style uczenia się, potrzeby oraz pochodzenie kulturowe dzieci w mojej grupie.					
	Potrafię wyjaśnić pojęcie i znaczenie bezpieczeństwa kulturo- wego w kontekście edukacji wczesnoszkolnej.					
	Zachowuję otwartość na akceptację różnorodności wynikają- cej z migracji w moim środowisku edukacyjnym i uznawanie jej pozytywnych konsekwencji.					
	Potrafię wspierać rodziny i dzieci w integracji w nowym miejscu.					
	Potrafię wybierać książki, piosenki i zajęcia, które odzwier- ciedlają różnorodne kultury dzieci znajdujących się pod moją opieką i włączać je do programu edukacji wczesnoszkolnej.					
	Potrafię dostosowywać środowisko opieki nad dziećmi tak, by obejmowało różne kultury i uwzględniało różne praktyki kultu- rowe (np. podawanie różnych potraw i obchodzenie świąt kul- turowych).					
	Potrafię zaproponować mojemu przełożonemu organizację wydarzeń szkolnych/przedszkolnych (np. przedstawień te- atralnych, dni otwartych), prezentujących różnorodność kultu- rową dzieci i ich rodzin.					
	Potrafię wymienić możliwe konsekwencje uprzedzeń kulturo- wych i stereotypów dla dotkniętych nimi osób.					
	Potrafię prowadzić otwarty i pełen szacunku dialog, pozwalają- cy uczyć się od siebie nawzajem i niwelować różnice kulturowe.					
	Wspieram lokalne inicjatywy, które łączą różnych ludzi i promują komunikację międzykulturową, uczestnicząc w festiwalach kul- turalnych, wydarzeniach i/lub projektach społecznościowych.					
	Potrafię wyjaśnić rolę specjalistów edukacji wczesnoszkolnej w tworzeniu bezpiecznego kulturowo środowiska.					
	Potrafię stwierdzić, kiedy moja wiedza lub umiejętności wyma- gają dalszego doskonalenia, by sprostać zmianom kulturo- wym w miejscu pracy.					

Samooceana: Kultura		1 Zdecy- dowanie się nie zgadzam	2 Nie zga- dzam się	3 Zga- dzam się w pew- nym stopniu	4 Zga- dzam się	5 Zdecy- dowanie się zga- dzam
	Po konsultacji z przełożonym jestem w stanie organizować wycieczki dla dzieci obejmujące różne instytucje kulturalne (np. muzea, teatry, biblioteki) i wydarzenia (np. wolontariat, targi) w moim mieście/gminie.					
	Potrafę omawiać przyjaznym dla dzieci językiem tematy związane z kulturą, takie jak różnorodność, stereotypy, uprzedzenia i dyskryminacja (np. za pomocą gier, bajek).					
	Potrafę rozpoznać własne ograniczenia, gdy pewne działania, które chcę zorganizować z dziećmi z innych kultur, przekraczają moje umiejętności, wiedzę i zasoby.					
	Potrafę regularnie aktualizować swoją wiedzę na temat różnych technik nauczania i metod pracy z dziećmi i rodzinami z różnych kultur.					
	Rozumiem, w jaki sposób zachowanie i postawy dziecka wiążą się z jego doświadczeniami migracyjnymi.					
	Potrafę zdefiniować różne strategie rozwiązywania problemów związanych z uprzedzeniami i stereotypami w edukacji wczesnoszkolnej.					
	Wiem, jak zachęcić dzieci do słuchania siebie nawzajem i opowiadania historii o swoich doświadczeniach migracyjnych w różnych formach, np. poprzez opowiadanie historii, rysowanie, teatr, śpiewanie itp.					
	Potrafę współpracować z ekspertami, takimi jak psychologowie, pracownicy socjalni lub kulturoznawcy, by sprostać wyzwaniom i zapewnić odpowiednie wsparcie.					
	Potrafę wyszukiwać informacje na temat różnych kultur i języków dzieci, z którymi pracuję, korzystając z różnych źródeł (np. Internetu, książek, czasopism naukowych), aby ułatwić komunikację i zrozumienie.					
	Potrafę krytycznie analizować treści edukacyjne (np. książki, plakaty, rymy, piosenki itp.), by wyeliminować ukryte przekazy związane z uprzedzeniami i stereotypami kulturowymi.					

Brawo!

To już koniec kwestionariusza. Teraz możesz przejść do następnego kroku – obliczania i interpretowania wyników!

2.

INTERPRETACJA WYNIKÓW

**Aby poznać
swój wynik, wykonaj
poniższe kroki!**

KROK 1: OBLICZANIE PUNKTÓW

Najpierw oblicz całkowitą liczbę punktów:

- Zdecydowanie się nie zgadzam = 1 punkt
- Nie zgadzam się = 2 punkty
- Zgadzam się w pewnym stopniu = 3 punkty
- Zgadzam się = 4 punkty
- Zdecydowanie się zgadzam = 5 punktów

Maksymalna liczba
punktów

155

**CAŁKOWITA LICZBA
PUNKTÓW**

KROK 2: POZIOM KOMPETENCJI W ZAKRESIE KULTURY

Czas sprawdzić swój poziom kompetencji w zakresie kultury. W oparciu o uzyskany wynik sprawdź w poniższej tabeli, czy jesteś osobą początkującą, osobą kompetentną czy ekspertem.

Poziom kompetencji	Liczba punktów
Nowicjusz	31 – 44
Osoba początkująca	45 – 75
Osoba kompetentna	76 – 106
Osoba biegła	107 – 137
Ekspert	138 – 155

**POZIOM
KOMPETENCJI**

KROK 3: OBJAŚNIENIE POZIOMU KOMPETENCJI

Co to znaczy, że specjalista edukacji wczesnoszkolnej jest nowicjuszem lub ekspertem w zakresie kultury?

Odpowiedź znajdziesz w poniższej tabeli.

Poziom kompetencji	Wyjaśnienie
Nowicjusz	Posiada minimalną świadomość różnorodności kulturowej wśród dzieci lub może być świadomy tej koncepcji, ale nie miał jeszcze okazji rozpoznać, zrozumieć lub uszanować różnic kulturowych w środowisku wczesnoszkolnym. Czasami może nieumyślnie traktować dzieci inaczej w zależności od ich pochodzenia kulturowego, chociaż stara się traktować je jednakowo. Posiada podstawową wiedzę na temat znaczenia tworzenia bezpiecznego środowiska dla dzieci o różnym pochodzeniu kulturowym, ale może mieć problemy ze skutecznym radzeniem sobie z różnicami kulturowymi. Rzadko lub nigdy nie podejmuje proaktywnych kroków w celu zachęcenia do poszanowania różnic kulturowych i promowania różnorodności kulturowej w środowisku edukacyjnym i poza nim.
Osoba początkująca	W podstawowym zakresie uznaje różnorodność kulturową wśród dzieci i podejmuje wysiłki, by ją szanować, ale może nie w pełni rozumieć jej implikacje. Stara się traktować dzieci jednakowo, ale czasami może popełniać błędy z powodu nieświadomych uprzedzeń lub z góry przyjętych założeń. Jest w stanie wykonywać podstawową pracę dydaktyczną, pamiętając o różnicach kulturowych. Dąży do stworzenia bezpiecznego środowiska uczenia się dla wszystkich dzieci i ich kultur. Próbuje promować różnorodność kulturową w środowisku edukacyjnym i poza nim, ale w jej podejściu brak spójności.
Osoba kompetentna	Rozpoznaje i ogólnie szanuje różnorodność kulturową wśród dzieci. Podejmuje świadome wysiłki, by unikać uproszczonych przekonań i uogólnień i traktować wszystkie dzieci jednakowo, niezależnie od ich pochodzenia kulturowego. Potrafi prowadzić pracę dydaktyczną, która pozwala dzieciom wyrażać swoją tożsamość kulturową bez strachu przed osądem. Potrafi stworzyć bezpieczne środowisko edukacyjne dla wszystkich dzieci. Czasami podejmuje proaktywne kroki w celu promowania różnorodności kulturowej w środowisku edukacyjnym i poza nim, ale jej podejście nie zawsze jest spójne lub kompleksowe.
Osoba biegła	Wykazuje duże zrozumienie i szacunek dla różnorodności kulturowej wśród dzieci. Umiejętnie unika z góry przyjętych wyobrażeń i potrafi skutecznie prowadzić pracę dydaktyczną z poszanowaniem tożsamości kulturowej i wyjątkowości każdego dziecka. Konsekwentnie traktuje wszystkie dzieci jednakowo, doceniając ich wyjątkowe pochodzenie i zapewniając im równe prawa do kontaktów, nauki i rozwoju. Aktywnie tworzy emocjonalnie, fizycznie i społecznie bezpieczne środowisko dla wszystkich dzieci. Promuje różnorodność kulturową zarówno w środowisku edukacyjnym, jak i poza nim.
Ekspert	Wykazuje się wyjątkowym uznaniem, zrozumieniem i szacunkiem dla różnorodności kulturowej wśród dzieci i jej wpływu na rozwój dziecka. Bez trudu unika wszelkich form uprzedzeń kulturowych i potrafi modyfikować swoje podejście do nauczania tak, by w pełni wspierać tożsamość kulturową i wyjątkowość każdego dziecka. Tworzy wzorowe, bezpieczne i inkluzywne środowisko, które celebrowa różnorodność. Kierując się koncepcją międzykulturowości, w sposób innowacyjny promuje różnorodność kulturową, wpływając na praktyki wykraczające poza swoje bezpośrednie środowisko uczenia się i stanowiąc wzór do naśladowania dla innych specjalistów w tej dziedzinie.

KROK 4: POZIOM KOMPETENCJI W CZTERECH OBSZARACH

Wróć do stwierdzeń i poszukaj przy nich symboli (♥ 🎲 💬 🔍).

Zsumuj punkty za stwierdzenia o tym samym symbolu, by sprawdzić swój poziom kompetencji w różnych obszarach:

- kompetencji osobistych (♥),
- aktywności i podejmowania decyzji (🎲),
- społeczno-komunikacyjnych (💬),
- metodologicznych i zawodowych (🔍).

Poziom kompetencji	♥	🎲	💬	🔍
Nowicjusz	7 – 10	5 – 7	7 – 10	12 – 17
Osoba początkująca	11 – 17	8 – 12	11 – 17	18 – 29
Osoba kompetentna	18 – 24	13 – 17	18 – 24	30 – 41
Osoba biegła	25 – 31	18 – 22	25 – 31	42 – 53
Ekspert	32 – 35	23 – 25	32 – 35	54 – 60

TWÓJ WYNIK:

Poniższa tabela wyjaśnia znaczenie każdego z tych obszarów w odniesieniu do edukacji wczesnoszkolnej i kultury.

Obszar kompetencji	Wyjaśnienie
	Kompetencje osobiste odnoszą się do zdolności do autorefleksji, krytycyzmu i działania w oparciu o własne wartości, postawy i ideały. Obejmują samoświadomość, względy etyczne oraz zdolność do rozwoju osobistego. W kontekście edukacji wczesnoszkolnej odnosi się to do okazywania szacunku i akceptacji dla różnych środowisk kulturowych; dawania przykładu poprzez promowanie edukacji międzykulturowej i kwestionowanie własnych stereotypów i uprzedzeń; wykazywania gotowości do autorefleksji, zmian i uczenia się reagowania na dynamiczne zmiany w pracy i środowisku społecznym itp.
	Kompetencje w zakresie aktywności i podejmowania decyzji to zdolność do skutecznego realizowania zadań specyficznych dla danej pracy przy użyciu specjalistycznej wiedzy i umiejętności. Obejmują wiedzę specjalistyczną w danej dziedzinie i umiejętność praktycznego zastosowania wiedzy teoretycznej. Na przykład, specjalista edukacji wczesnoszkolnej stosuje różnorodne metody i organizuje różne działania w celu integracji różnych środowisk kulturowych, promuje wymianę kulturalną między dziećmi, rodzinami i społecznością szkolną/przedszkolną itp.
	Kompetencje społeczno-komunikacyjne obejmują zdolność do efektywnych interakcji z innymi, jasnego komunikowania się i kreatywnej współpracy. Obejmują umiejętności takie jak praca zespołowa, empatia i rozwiązywanie konfliktów. Dla specjalisty edukacji wczesnoszkolnej oznacza to zdolność rozumienia i udzielania wsparcia dzieciom i rodzinom o różnym pochodzeniu kulturowym, współpracę z ekspertami w dziedzinach wykraczających poza własne możliwości, wspieranie dzieci w sytuacjach konfliktowych oraz nieosądzanie dzieci i wyzwań, z jakimi mierzą się w międzykulturowym środowisku.
	Kompetencje metodologiczne i zawodowe oznaczają umiejętność stosowania wiedzy metodologicznej i technicznej do rozwiązywania złożonych problemów. Obejmują myślenie analityczne, umiejętności organizacyjne i zarządzanie projektami. Odnosi się to do posiadania solidnej wiedzy ogólnej i eksperckiej związanej z różnorodnością kulturową i międzykulturową edukacją wczesnoszkolną, wprowadzania koncepcji związanych z kulturą w języku przyjaznym dla dzieci, krytycznego podejścia do materiałów dydaktycznych, wykorzystywania wiedzy do rozpoznawania wyzwań, barier lub potrzeb dzieci o różnym pochodzeniu kulturowym itp.

KROK 5: TWORZENIE DIAGRAMU

Wykonaj poniższe kroki, by stworzyć własny diagram ilustrujący Twój profil kompetencji w zakresie kultury.

1. Wybierz jeden z czterech obszarów.
2. Wróć do kroku 4 i sprawdź swój poziom kompetencji w wybranym obszarze (nowicjusz – ekspert).
3. Znajdź numer na schemacie odpowiadający poziomowi kompetencji zgodnie z następującym kluczem: nowicjusz = 1; osoba początkująca = 2; osoba kompetentna = 3; osoba biegła = 4; ekspert = 5
4. Na diagramie zaznacz swój poziom kompetencji (patrz przykład po lewej stronie).
5. Powtórz powyższe kroki dla każdego z obszarów.
6. Połącz kropki.

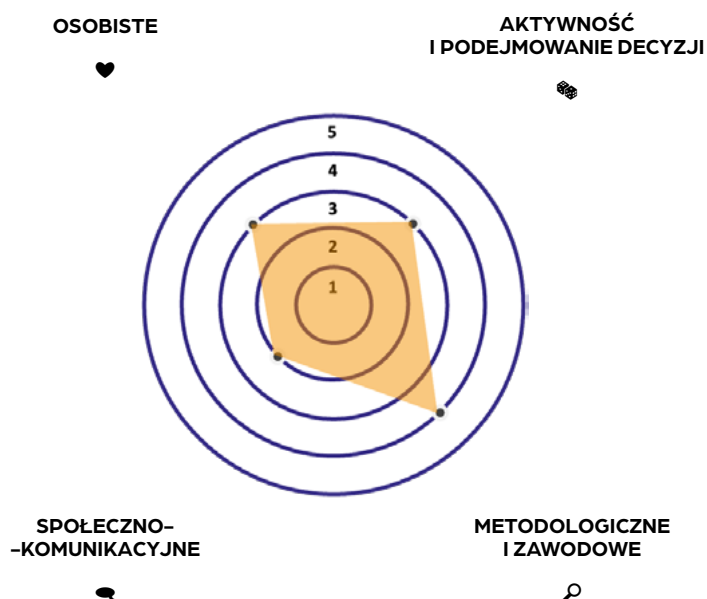
Przykład

♥ = 3

🎲 = 2

💬 = 2

🔍 = 4

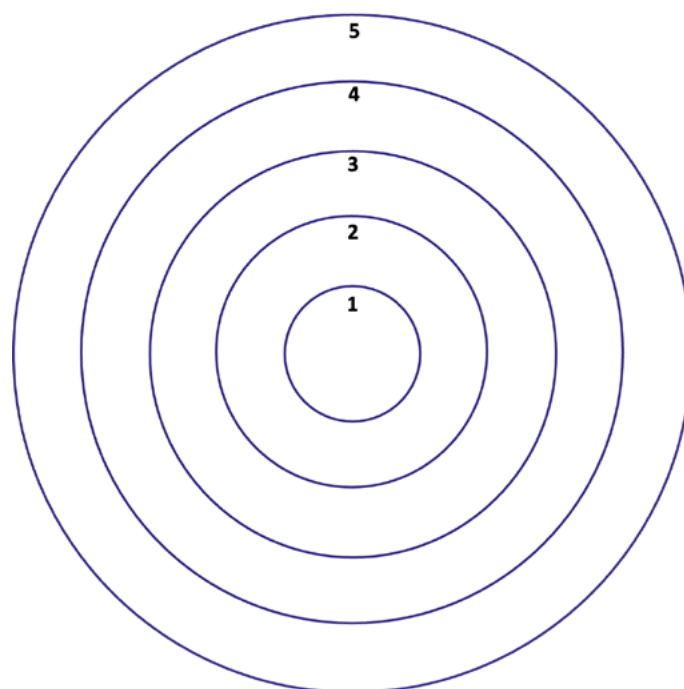
Indykator	Poziom kompetencji
1	Nowicjusz
2	Osoba początkująca
3	Osoba kompetentna
4	Osoba biegła
5	Ekspert

Stwórz swój diagram!

OSOBISTE

AKTYWNOŚĆ
I PODEJMOWANIE DECYZJI

SPOŁECZNO-
KOMUNIKACYJNE

METODOLOGICZNE
I ZAWODOWE

TWÓJ WYNIK:

Indykator	Poziom kompetencji
1	Nowicjusz
2	Osoba początkująca
3	Osoba kompetentna
4	Osoba biegła
5	Ekspert

3.

DALSZE ZALECENIA DOTYCZĄCE POPRAWY KOMPETENCJI

Mając już swój profil kompetencji, być może chcesz udoskonalić określone obszary kompetencji.

Dla poszczególnych poziomów kompetencji znajdziesz:

Książki/Podręczniki/Artykuły

Różne materiały z informacjami teoretycznymi, np. książki i artykuły z wglądem teoretycznym lub ustaleniami naukowymi; wytyczne dotyczące tematu traumy; dokumenty zawierające politykę itp.

Gotowe do użycia materiały

Różne rodzaje materiałów, które można wykorzystać bezpośrednio w praktyce, np. arkusze robocze, narzędzia cyfrowe, filmy itp.

Wskazówki i porady

Sugestie/Porady ekspertów w zakresie praktyki zorientowanej na potrzeby osób strauumatyzowanych, opieki nad dziećmi i pracy socjalnej na temat tego, jak możesz poprawić swoje kompetencje.

NOWICJUSZ

Książki/Podręczniki/Artykuły

- Drexel University School of Education (b.d.) *The Importance of Diversity & Multicultural Awareness in Education* (Znaczenie różnorodności kulturowej i świadomości wielokulturowej w edukacji). Dostępne na: <https://drexel.edu/soe/resources/student-teaching/advice/importance-of-cultural-diversity-in-classroom/> W tej sekcji można znaleźć informacje na temat rodzajów różnorodności kulturowej w klasie oraz sposobów promowania różnorodności i wielokulturowości.
- García Castaño, F. J., Rubio Gómez, M. i Bouachra, Q. (2015) 'Immigrant Students at School in Spain: Constructing a Subject of Study' (Uczniowie-imigranci w szkołach w Hiszpanii: Konstruowanie przedmiotu badań), *Two Homelands*, 41(41), s. 35–46. Dostępne na: https://www.researchgate.net/publication/272621757_Immigrant_Students_at_School_in_Spain_Constructing_a_Subject_of_Study
- Nikitorowicz J. *Edukacja Regionalna i Międzykulturowa* (2009)
- Worthy, L.D., Lavigne, T. i Romero, F. (2020) *Stereotypes, prejudice and discrimination* (Stereotypy, uprzedzenia i dyskryminacja). Dostępne na: <https://open.maricopa.edu/culturepsychology/chapter/stereotypes-prejudice-and-discrimination/> (Dostęp: 1 sierpnia 2025).
W tej sekcji wyjaśnione są pojęcia uprzedzeń, stereotypów i dyskryminacji z wykorzystaniem przykładów.

Gotowe do użycia materiały

- Axner, M. (b.d.) Section 1. *Understanding Culture and Diversity in Building Communities* (Sekcja 1. Zrozumienie kultury i różnorodności w budowaniu społeczności). Dostępne na: <https://ctb.ku.edu/en/table-of-contents/culture/cultural-competence/culture-and-diversity/main> (Dostęp: 1 sierpnia 2025)
Źródło to pomaga głębiej zrozumieć różne kultury i pokazuje, jak wspierać ludzi w budowaniu silnych, zróżnicowanych społeczności.
- Czasopismo: *Edukacja międzykulturowa*. Dostępne na: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/en/10-15804/edukacja-miedzykulturowa>
- ISOTIS (2019) *Looking at the world with other glasses: how to understand cultural misunderstanding* (Spojrzenie na świat przez inne okulary: jak zrozumieć nieporozumienia kulturowe). 16 maja 2019. Dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=WzZityEriI0> (Dostęp: 1 sierpnia 2025).
- FSAE (b.d.) Quiz: *Understanding Unconscious Bias* (Quiz: Zrozumienie nieuświadomionych uprzedzeń). Dostępne na: <https://fsae.memberclicks.net/assets/DEI/Quiz-Unconscious%20Bias.pdf> (Dostęp: 1 sierpnia 2025)
Interaktywny quiz pomaga rozpoznać własne nieuświadomione uprzedzenia i rozwijać samoświadomość w kontekście stereotypów i uprzedzeń, co czyni go cennym narzędziem dla nauczycieli pragnących budować środowisko nauczania sprzyjające integracji.
- Teachings in Education (2022) *Teaching Culturally Diverse Students* (Nauczanie uczniów zróżnicowanych kulturowo). Dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=UFyCpEpiKY> (Dostęp: 1 sierpnia 2025)
W filmie znajdują się porady i sugestie, jak budować bezpieczną i pozytywną klasową społeczność w społeczeństwie wielokulturowym.

Wskazówki i porady

- ✓ Zastanów się nad własnym pochodzeniem kulturowym i uprzedzeniami. Zastanów się, w jaki sposób mogą one wpływać na Twoje interakcje z uczniami z różnych kultur. Na przykład, spróbuj prowadzić dziennik refleksji. Zwracaj uwagę na swoje myśli lub słowa, których używasz w codziennych interakcjach z dziećmi. Zapisuj swoje spostrzeżenia i weryfikuj, czy Twoje zachowanie wynika z określonych stereotypów. Dziel się swoimi przemyśleniami i obawami z najbliższymi przyjaciółmi lub współpracownikami, gdyż stanowi to pierwszy krok w kierunku ich przezwyciężenia.
- ✓ Poznaj pochodzenie kulturowe dzieci znajdujących się pod Twoją opieką. Proste rozmowy z rodzicami i dziećmi mogą ujawnić cenne spostrzeżenia. Rozważ prowadzenie „ściągki kulturowej” z kluczowymi informacjami o pochodzeniu każdego dziecka. Dziel się spostrzeżeniami z kolegami, by mieć pewność, że wszyscy są świadomi niuansów kulturowych.
- ✓ Przygotuj mapę świata i pomóż wszystkim dzieciom umieścić etykietę z nazwą na kraju swojego pochodzenia. Możesz również zachęcić je do opowiedzenia czegoś o swoim kraju. Na koniec możesz poprosić dzieci, by powiedziały, czego się nauczyły o nowych krajach lub co im się najbardziej podobało.
- ✓ apoznaj się z pojęciem bezpieczeństwa kulturowego. Czytaj artykuły, oglądaj filmy i bierz udział w warsztatach na ten temat.

OSOBA POCZĄTKUJĄCA

Książki/Podręczniki/Artykuły

- Anti-Defamation League (2024) *ADL Education: Anti-Bias Learning Framework* (Edukacja ADL. Ramy nauczania przeciwko uprzedzeniom). Dostępne na: <https://www.adl.org/resources/tools-and-strategies/adl-education-anti-bias-learning-framework> (Dostęp: 26 marca 2025)
- European Commission: Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (2016) *Cultural awareness and expression handbook: open method of coordination (OMC) working group of EU Member States' experts on 'cultural awareness and expression'. Publications Office of the European Union*. Dostępne na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6066c082-e68a-11e5-8a50-01aa75ed71a1> (Dostęp: 1 sierpnia 2025).
- Networx Training Academy (2023) *Promoting Diversity Equity and Inclusion in Early Childhood Education* (Promowanie różnorodności, równości i integracji w edukacji wczesnoszkolnej). Dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=i0cBQYXUnYM> (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Film wyjaśnia, w jaki sposób szkoły i nauczyciele mogą zapewniać bezpieczne i przyjazne środowisko szkolne w społeczeństwie wielokulturowym.
- *Z teorii i praktyki edukacji międzykulturowej / From the theory and practice of intercultural education/*. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur (eds). Cieszyn – Warszawa, Uniwersytet Śląski – Filia – WSP ZNP w Warszawie.

Gotowe do użycia materiały

- Dari, L. (2023) *Diversity and Equity in Education: Fostering Inclusive Learning Environments* (Różnorodność i równość w edukacji: tworzenie środowisk sprzyjających inkluzji). Dostępne na: <https://www.teacheracademy.eu/blog/inclusive-learning/> (Dostęp: 1 sierpnia 2025). W tej części znajdują się informacje na temat różnorodności w edukacji oraz sposobów świętowania różnic przy jednoczesnym wspieraniu doskonałości edukacyjnej.
- Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji. Animacja Edukacja międzykulturowa. Dostęp: <https://www.youtube.com/watch?v=J6jli1ZEvaQ>
- Intercultural Learning for Pupils and Teachers (b.d.) *Intercultural learning Classroom activities* (Uczenie międzykulturowe – zajęcia w klasie). Dostępne na: <https://intercultural-learning.eu/wp-content/uploads/2018/11/ICL@School-Toolbox-final-1.pdf> (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Raport zawiera wybór działań klasowych, które mają wspierać dyrektorów szkół, nauczycieli i edukatorów w włączaniu nauczania międzykulturowego do różnych aktywności szkolnych.
- Teachings in Education (2022) *Teaching Culturally Diverse Students* (Nauczanie uczniów zróżnicowanych kulturowo). Dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=UFyCpEpviKY> (Dostęp: 1 sierpnia 2025) Film zawiera wskazówki i sugestie dotyczące budowania bezpiecznej i pozytywnej wielokulturowej społeczności klasowej.
- Winter bloomers (2021) *WHAT IS STEREOTYPE? – Intro for young children* (Czym jest stereotyp? – Wprowadzenie dla małych dzieci). Dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=l1N81MB3EWs> (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Film edukacyjny wyjaśnia pojęcie stereotypu, pokazując, jak może on prowadzić do niesprawiedliwych założeń wobec innych osób ze względu na ich pochodzenie. Zachęca dzieci do krytycznego myślenia o własnych przekonaniach i promuje zrozumienie różnorodności.

Wskazówki i porady

- ✓ Zorganizuj Dzień Kultur i Języków i poproś rodziców o przygotowanie potraw lub strojów charakterystycznych dla kraju, z którego pochodzą. W trakcie wydarzenia każda rodzina może opowiedzieć o lokalnych potrawach i strojach. W ten sposób uczniowie poznają kultury różnych krajów oraz uczą się szacunku i tolerancji. Takie wydarzenie sprzyja również integracji środowiska szkolnego.
- ✓ Stwórz środowisko klasowe, które jest przyjazne i włączające dla wszystkich uczniów. Prezentuj różnorodne obrazy i zasoby oraz uwzględniaj różne perspektywy kulturowe w swoich lekcjach.
- ✓ Zachęcaj dzieci do przynoszenia z domu rzeczy reprezentujących ich pochodzenie kulturowe (np. potraw, tradycyjnych strojów) i opowiadania o nich rówieśnikom. Działania te sprzyjają wzajemnemu zrozumieniu i poszanowaniu różnorodności. Co tydzień zmieniaj przedmioty, by każde dziecko miało szansę się nimi podzielić.

OSOBA KOMPETENTNA

Książki/Podręczniki/Artykuły

- Allen, R., Shapland, D. L., Neitzel, J., & Iruka, I. U. (2021) *Creating anti-racist early childhood spaces*. (Tworzenie przestrzeni wolnych od rasizmu we wczesnej edukacji). *YC Young Children*.
- Banks, J.A. (2008) 'Diversity, Group Identity, and Citizenship Education in a Global Age', (*Różnorodność, tożsamość grupowa i edukacja obywatelska w dobie globalizacji*) *Educational Researcher*, 37 (3), pp. 129–139. Autor kwestionuje liberalne, asymilacyjne koncepcje obywatelstwa i edukacji obywatelskiej. Uważa, że edukacja obywatelska powinna zostać zreformowana tak, aby odzwierciedlała kultury domowe i języki uczniów z różnych grup, a także argumentuje, że prawa grupowe mogą wspierać osiągnięcie równości strukturalnej.
- Derman-Sparks, L. and Edwards, J. O. (2010) *Anti-Bias Education for Young Children and Ourselves*, (*Edukacja przeciwko uprzedzeniom dla małych dzieci i nas samych*) Washington, D.C.: National Association for the Education of Young Children. Dostępne na: <https://www.antibiasleadersece.com/wp-content/uploads/2015/01/what-is-ABE-derman-sparks.pdf> (Dostęp: 1 sierpnia 2025) To źródło wspiera nauczycieli w pomaganiu małym dzieciom w zrozumieniu różnorodności i akceptacji odmienności, oferując praktyczne strategie przeciwdziałania uprzedzeniom i promowania inkluzywności już od najmłodszych lat.
- Praca nauczyciela w warunkach wielokulturowości – studia i doświadczenia z pogranicza polsko-czeskiego /*The teacher's work in the multicultural environment – some studies and experiences from the Polish-Czech borderland*/. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta (eds). Cieszyn – Warszawa – Toruń, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego – WSP ZNP w Warszawie – Wydawnictwo Adam Marszałek.

Gotowe do użycia materiały

- Batool, F., Musamod, H., & Taibi, H. (n.d.) *Living in Multicultural Schools: Handbook for Teachers*. (Życie w szkołach wielokulturowych: podręcznik dla nauczycieli). Dostępne na: https://www.micreate.eu/wp-content/img/English%20manual%20for%20teachers_june%2014_2022%20OFFICIAL.pdf (Dostęp: 1 sierpnia 2025)
- Natick Children's House (b.d.) *Embracing Diversity: The Importance of Cultural Diversity in the Classroom* (2024) (*Akceptacja różnorodności: znaczenie różnorodności kulturowej w klasie*). Dostępne na: <https://www.natickchildrenshouse.com/blog/embracing-diversity-the-importance-of-cultural-diversity-in-the-classroom.html> Blog zawiera informacje o korzyściach płynących z nauki w zróżnicowanym kulturowo środowisku edukacyjnym.
- Sweeney, J. (2023) *The Importance of Cultural Diversity in Classrooms* (*Znaczenie różnorodności kulturowej w klasach szkolnych*). Dostępne na: <https://owis.org.sg/blog/the-importance-of-cultural-diversity-in-classrooms/> (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Źródło wskazuje na korzyści płynące z funkcjonowania szkoły jako wielokulturowej wspólnoty.
- Young, C. (2021) *Baby, You're a Young Gifted Black: A Mirror Book*. Londyn: Pavilion Books. Dostępne na: <https://www.amazon.de/Baby-Young-Gifted-Black-Mirror/dp/0711261415> (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Książka ukazuje pozytywne reprezentacje czarnej tożsamości kulturowej, przeciwstawiając się stereotypom i promując samoakceptację wśród najmłodszych czytelników.
- Edukacja dzieci i młodzieży w środowiskach zróżnicowanych kulturowo /*Education of children and youth in culturally diversified environments*/. T. Lewowicki, B. Chojnacka-Synaszko, G. Piechaczek-Ogierman (eds). Warszawa – Cieszyn – Toruń, WSP ZNP w Warszawie – Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego – Wydawnictwo Adam Marszałek – Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzykulturowej.

Wskazówki i porady

- ✓ W planie działań integracyjnych warto uwzględnić zabawy dla uczniów w ramach „lokalnych gier kulturowych”. Rodzice mogą zostać poproszeni o przeprowadzenie gry charakterystycznej dla kraju pochodzenia (na przykład: hiszpańskiej gry *El juego del pañuelo*). Takie ćwiczenia mogą promować integrację międzykulturową.
- ✓ Stosuj strategie nauczania dostosowane do kultury. Oznacza to dostosowywanie metod nauczania do potrzeb uczniów z różnych kultur.
- ✓ Zwracaj uwagę na swój język i styl komunikacji. Unikaj używania slangu lub idiomów, których uczniowie mogą nie rozumieć.

- ✓ Zorganizuj „**Dzień Dziedzictwa Kulturowego**”, w ramach którego każde dziecko będzie mogło podzielić się historiami, zdjęciami lub przedmiotami związanymi z kulturą swojej rodziny. To wydarzenie może pomóc dzieciom uczyć się od siebie nawzajem w sposób pełen szacunku i radości. Zaangażuj rodziców i opiekunów, zapraszając ich do udziału i podzielenia się własnymi historiami.

OSOBA BIEGŁA

Książki/Podręczniki/Artykuły

- Lehmann, B. (2007) *Anti-Bias Approaches in the Early Years*, (Podejścia antydyskryminacyjne we wczesnych latach edukacji). London: Redleaf Press. Dostępne na: <https://www.lehmanns.de/shop/sozialwissenschaften/2834747-9781899120840-anti-bias-approaches-in-the-early-years> (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Ten podręcznik zawiera informacje i praktyczne działania dla osób, które chcą przeciwdziałać dyskryminacji i pomóc dzieciom w refleksji nad ich doświadczeniami różnic w kontekście etniczności, niepełnosprawności i płci.
- Manzoni, C. i Rolfe, H. (2019) *HOW SCHOOLS ARE INTEGRATING NEW MIGRANT PUPILS AND THEIR FAMILIES* (Jak szkoły integrują nowych uczniów-migrantów i ich rodziny). National Institute of Economic and Social Research. Dostępne na: <https://niesr.ac.uk/wp-content/uploads/2021/10/MigrantChildrenIntegrationFinalReport-4.pdf?ver=hv65XB1gs72hLtaFM3i9> (Dostęp: 1 sierpnia 2025).
- Rogahang, S.S.N., Paramansyah, A., Rachmawati, B., Iqbal, M. i Judijanto, L. (2023) 'Inclusive Education Practices: Fostering Diversity and Equity in the Classroom' (Praktyki edukacji włączającej: Wspieranie różnorodności i równości w klasie), *Global International Journal of Innovative Research*, 1(3), s. 260–266. Dostępne na: https://www.researchgate.net/publication/377345021_Inclusive_Education_Practices_Fostering_Diversity_and_Equity_in_the_Classroom (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Artykuł bada praktyki edukacji włączającej, koncentrując się na wspieraniu różnorodności i równości w środowisku klasowym.
- *Wielokulturowość i problemy edukacji /Multiculturalism and educational problems/*. T. Lewowicki, A. Różańska, G. Piechaczek-Ogierman (eds). Cieszyn – Warszawa – Toruń, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego – WSP ZNP w Warszawie – Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzykulturowej – Wydawnictwo Adam Marszałek.

Gotowe do użycia materiały

- Bino and Fino (2017) *Bino & Fino Compilation – Fun, Educational Cartoon About Africa* (Bino & Fino – Kompilacja: zabawna, edukacyjna kreskówka o Afryce). Dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?reload=9&app=desktop&v=Bc2SJvMv3fk&t=18s> (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Ten animowany serial ukazuje przygody Bino i Fino – dwójki nigeryjskich dzieci – eksploruje tematy różnorodności kulturowej, dziedzictwa i akceptacji, pomagając młodym widzom zrozumieć i docenić różne kultury oraz przeciwstawiać się stereotypom i uprzedzeniom.
- Continental (2023) *11 Ways to Celebrate Cultural Diversity in the Classroom* (11 sposobów na świętowanie różnorodności kulturowej w klasie). Dostępne na: https://www.continentalpress.com/blog/cultural-diversity-in-the-classroom/?srsId=AfmBOook5qHEM3t6OBXNP0hos_Mjvs_t6WmJumQolnuON-bOKcoHqekfJ (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Źródło zawiera praktyczne wskazówki dotyczące organizowania i prowadzenia zajęć w klasie wielokulturowej oraz korzystania z doświadczeń różnorodności kulturowej.
- Council of Europe (2014) *Manual for Human Rights Education with Young people – Summary of activities* (Podsumowanie działań – Podręcznik edukacji o prawach człowieka z młodzieżą). Dostępne na: <https://www.coe.int/en/web/compass/list-of-activities> (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Programy edukacyjne i działania skoncentrowane na promowaniu równości i godności człowieka w kontekście praw człowieka.
- Dynamics International School (2023) *Celebrating Differences: The Importance of Promoting Cultural Diversity and Inclusion in Education* (Świętowanie różnic: znaczenie promowania różnorodności kulturowej i integracji w edukacji). Dostępne na: <https://www.dynamics.edu.sg/resources/celebrating-differences.html#> (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Źródło wyjaśnia, dlaczego promowanie różnorodności kulturowej i integracji w społeczności szkolnej jest tak istotne.

Wskazówki i porady

- ✓ Stwarzaj uczniom możliwości dzielenia się swoimi perspektywami kulturowymi. Mogą to być dyskusje w klasie, prezentacje lub projekty.
- ✓ Zachowuj otwartość na uczenie się od swoich uczniów i ich rodzin. Są ekspertami w dziedzinie swojej kultury.
- ✓ Twórz projekty klasowe, w ramach których dzieci poznają i prezentują różne kultury. Można to zrobić w formie zajęć grupowych, które pozwalają dzieciom odkrywać takie aspekty, jak potrawy, tradycje i języki innych krajów. Używaj prezentacji multimedialnych (filmów, slajdów), by ćwiczenie było bardziej angażujące dla dzieci.
- ✓ Ćwiczenie „**Czym się różnisz od innych?**” to dobry wstęp do rozmowy o różnicach między ludźmi (nie tylko w sensie międzykulturowym). Oto proste instrukcje, jak je przeprowadzić: Uczniowie dzielą się na grupy po 5–6 osób. Nauczyciel daje każdej z grup kartkę papieru. Zadaniem uczniów jest narysowanie kwiatu (z tyloma płatkami, ile jest osób w grupie) z łądogą z dwoma liśćmi. Każdy płatek zostaje podpisany imieniem jednego uczestnika zabawy. Uczeń zapisuje w swoim płatku, co odróżnia go od innych osób w grupie. Ma to być coś charakterystycznego tylko dla tej osoby, np. „Jestem jedynakiem”, „Przeczytałem wszystkie książki Tolkiena”, „Hoduję pawie”, „Złamałem prawą rękę”. W środku kwiatu uczniowie wpisują cechy, które łączą wszystkich, np. wszyscy jesteśmy uczniami tej klasy, lubimy wycieczki szkolne, marzymy o wakacjach itp. Na liściach każda grupa zapisuje wspólnie wymyślane hasło.

EKSPERT

Książki/Podręczniki/Artykuły

- European Commission/EACEA/Eurydice (2023) *Promoting Diversity and Inclusion in Schools in Europe*. (Promowanie różnorodności i integracji w szkołach w Europie). Dostępne na: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications> (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Raport analizuje rolę edukacji w przeciwdziałaniu uprzedzeniom i stereotypom, oferując konkretne rekomendacje służące tworzeniu środowiska sprzyjającego integracji, szacunkowi wobec różnorodności kulturowej i wzajemnemu zrozumieniu wśród uczniów.
- Johnson, P. (2016) 'Fostering Culturally Diverse Learning Environments' (Tworzenie kulturowo zróżnicowanego środowiska edukacyjnego), IDRA newsletter, 43 (7). Dostępne na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED581443.pdf>. Artykuł zawiera informacje o kluczowych czynnikach zapewniających równe szanse edukacyjne wszystkim uczniom, niezależnie od ich kulturowego pochodzenia.
- Titley, G. i Lentin, A. (2008) *The politics of diversity in Europe* (Polityka różnorodności w Europie). Straszburg: Rada Europy. Dostępne na: https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261677/Politics_diversity.pdf/91f9948e-46aa-4028-b517-802be2aa3104?t=1377600505000 (Dostęp: 1 sierpnia 2025).
- Społeczne uwarunkowania edukacji międzykulturowej. T. 2. Problemy praktyki oświatowej / *Social determinants of intercultural education. Vol.2. Problems of educational practice*. T. Lewowicki, A. Szczurek-Boruta, B. Grabowska (eds). Cieszyn – Warszawa – Toruń, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego – WSP ZNP w Warszawie – Wydawnictwo Adam Marszałek.

Gotowe do użycia materiały

- Kampen, M. (2020) *7 Ways to Support Diversity in the Classroom [With Examples]*. (7 sposobów na wspieranie różnorodności w klasie [z przykładami]). Dostępne na: <https://www.prodigygame.com/main-en/blog/diversity-in-the-classroom/>. Źródło zawiera wskazówki i sugestie, jak wspierać kulturę różnorodności w szkole.
- Koori Curriculum (b.d.) *Koori Curriculum Podcast*. Dostępne na: <https://kooricurriculum.libsyn.com/> (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Seria podcastów bada sposoby włączania perspektyw rdzennych mieszkańców do edukacji wczesnoszkolnej, koncentrując się na przezwyciężaniu stereotypów i promowaniu świadomości kulturowej wśród najmłodszych.
- Multicultural Classroom (2024) Blog. Dostępne na: <https://www.multiculturalclassroom.com/blog> (Dostęp: 1 sierpnia 2025).

- TEDx Talks (2021) *Affirming Diversity In The Classroom Why it Matters to Your Students* (Potwierdzenie różnorodności w klasie – dlaczego jest to ważne dla twoich uczniów) | Nadiyah Herron | TEDxCSUSB. Dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=fqUPSnSTFKE> (Dostęp: 1 sierpnia 2025). Film pokazuje dlaczego rozwijanie inkluzywnych, sprawiedliwych i różnorodnych praktyk nauczania w klasie jest kluczowe.

Wskazówki i porady

- ✓ Mentor newer colleagues in best practices for fostering cultural diversity. Share successful classroom strategies and organize intercultural workshops for the staff. Leading by example ensures that inclusivity and diversity are a consistent focus across the institution.
- ✓ Szkół nowych współpracowników w zakresie najlepszych praktyk wspierania różnorodności kulturowej. Dziel się udanymi strategiami pracy w klasie i organizuj warsztaty międzykulturowe dla personelu. Dawanie dobrego przykładu sprawia, że inkluzywność i różnorodność znajdują się w centrum uwagi całej instytucji.
- ✓ Interesującym pomysłem jest prowadzenie bloga edukacyjnego, na którym możesz dzielić się swoimi doświadczeniami i uczyć się w oparciu o dobre praktyki innych nauczycieli.
- ✓ Buduj partnerstwa z organizacjami społecznymi w celu wniesienia zewnętrznej wiedzy specjalistycznej do klasy i poszerzenia horyzontów kulturowych uczniów.
- ✓ **Spróbuj przeprowadzić następujące ćwiczenie:**
Skarby kulturowe
Przygotuj małą kartkę papieru lub zeszyt dla każdego uczestnika.
Zadanie do wykonania:
Poproś uczestników o zapisanie jednego lub dwóch przykładów „skarbów kultury” ze swojego życia, które mają dla nich szczególne znaczenie. Mogą to być tradycje rodzinne, przepisy kulinarne, opowieści związane z ich krajem, językiem lub religią.
Dyskusja:
Po kilku minutach poproś uczestników, by podzielili się swoimi „skarbami” z grupą.
Zadaj pytania: „Co zaskoczyło was w doświadczeniach innych? Czego nowego się nauczyliście?”.

Materiał powstał w ramach projektu Erasmus+ Project INDEAR – Inclusion and diversity in early childhood education (KA220-BY-23-25-161951).

KOORDYNATOR PROJEKTU:

Volkshochschule im Landkreis Cham e. V., Niemcy

PARTNERZY:

Fachakademie für Sozialpädagogik Furth im Wald, Niemcy

Berufsfachschule für Kinderpflege Furth im Wald, Niemcy

Udruženje Prijateljice obrazovanja – Amica Educa, Bośnia i Hercegowina

CEIP Flor de Azahar, Hiszpania

Leonardo Progetti Sociali, Włochy

Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Polska

LICENCJA:

Niniejsza publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International:
<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

ROK PUBLIKACJI:

2025

Sfinansowane ze środków UE. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora lub autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i opinie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA).

Unia Europejska ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

Projekt numer: KA220-BY-23-25-161951

Dofinansowane przez
Unię Europejską